

Idealitzada visió d'un contacte cultural al segle XIX: « Com van ser acollits a Ka-Babarré (Manyema) » (*El mundo ilustrado*, Barcelona, 1880).

ELS NOSTRES AVANTPASSATS SALVATGES I PRIMITIUS: ELS CAÇADORS PREHISTÒRICS

J. EMILI AURA TORTOSA
Universitat de València

Biodiversitat, multiculturalitat i globalització representen altres tants termes, i continguts de valors, que poden ser observats com una actualització d'algunes idees que podem rastrejar des de l'Enciclopèdia: secularització, solidaritat humana, valorització de la Natura, progrés individual i col·lectiu... En certa manera, les societats occidentals de l'anomenat capitalisme tardà han valoritzat allò primitiu, allò ètnic, allò ecològic, *allò autèntic* en definitiva, i, havent-ho despullat dels seus continguts intrínsecs, la seua naturalesa ha estat idealitzada-virtualitzada per tal de poder-la incorporar a la *uniformitat* occidental. Aquesta ràpida percepció d'alguns dels termes de més ús en les plataformes mediàtiques del canvi de mil·lenni pot ser vinculada a la manera com la societat occidental ha fagocitat les seues contradiccions sobre el seu origen i la seua evolució, o, dit altrament, a la manera com ha mudat l'observació del seu passat més remot.

La pretensió enciclopedista d'incorporar una nova racionalitat en l'anàlisi de la naturalesa i la història humanes va derivar en una idealització d'allò natural i *allò salvatge* com un estadi de bondat i felicitat perdudes; una utopia que ha tingut una indubtable influència sobre les teories socials i econòmiques dels darrers cent cinquanta anys. Els anomenats «descobriments», i sobretot el colonialisme, van comportar un major contacte amb altres societats, amb altres cultures, rarament acompanyat d'una observació lliure d'un etnocentrisme autosuficient. Més aviat va produir tot el contrari: la creixent competència econòmica, el nacionalisme i l'emergència de nous estats-nació a Europa defensaven una identitat-etnicitat nacional, segmentant un passat comú.

En aquest context, l'Arqueologia prehistòrica dels primers decennis del segle XIX aconseguí demostrar l'antiguitat de la Humanitat, aleshores denominada antediluviana, recolzant-se en els avanços de la Geologia i de la Paleontologia. La descripció dels Neanderthals com a ancestre, extingit, de l'espècie humana actual i el reconeixement

ment de l'associació certa entre fòssils d'animals ja desapareguts i útils lítics fabricats pels humans, obria grans expectatives sobre l'antiguitat i la complexitat del nostre procés evolutiu.

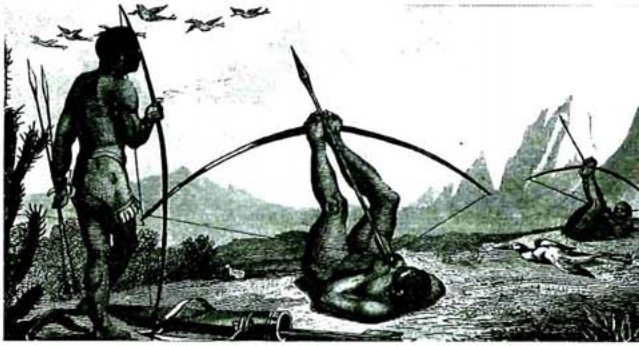
Pocs anys després, el darwinisme biològic va descriure els factors evolutius dels éssers vius, tot insistint en la necessitat d'una cronologia molt més llarga que no la utilitzada fins llavors a l'hora de traçar la nostra cadena evolutiva. Però l'evolucionisme darwinista no sols marcà un punt d'inflexió en l'estudi de la Història biològica del planeta. L'evolucionisme sociocultural elaborat des de l'Antropologia, i més tímidament des de l'Arqueologia prehistòrica, va propiciar els primers intents de sistematitzar l'evolució cultural de la Humanitat: com, però sobretot quins, havien estat els successius estadis de desenvolupament tecnològic, econòmic i social recorreguts, des del *Salvatgisme* fins a la *Civilització*, segons les paraules de L. H. Morgan.

La lògica evolutiva, del simple al complex, i el principi darwinista de selecció natural i competència servien a la societat europea per a comprendre millor la seua incontestable superioritat cultural respecte als pobles *primitius*. La vella Europa treia la pols a les seues històries nacionals per a cohesionar les seues respectives construccions estatals, mentre es descrivia el Pitecàntrop de Java, avui *Homo erectus*, i s'acumulaven els descobriments extraeuropeus: l'Home de Pequín, descrit a Zhoukoudian, o l'*Australopithecus africanus* de R. Dart a Sudàfrica.

Després de la segona guerra mundial es va produir el context sociohistòric adient per a la revalorització dels caçadors-recol·lectors, històrics i prehistòrics. En primer lloc, Europa disposava d'una llarga tradició arqueològica d'estudis sobre els caçadors prehistòrics i s'hi aplicaven nous mètodes cronomètrics que permetien datar els jaciments per damunt d'1,5 milions d'anys. Aquesta circumstància farà del continent africà un escenari privilegiat per a múltiples programes d'investigació sobre Paleontologia humana, majoritàriament vinculats a fundacions i universitats nord-americanes. En segon lloc, serà decisiva l'actualització de l'evolucionisme, que des dels anys trenta s'estava produint en l'antropologia americana. Com a punt final de la confluència de totes aquestes circumstàncies, el 1966 s'organitza a la Universitat de Chicago la conferència *Man the Hunter*, que malgrat les nombroses crítiques que va suscitar continua essent una referència obligada. Havia arribat el moment de conèixer l'origen de la nostra espècie i de sistematitzar-ne l'evolució cultural.

«Home de Cro-Magnon de l'era paleolítica».
(«Le Costume historique», 1888).

Visió il·lustrada de caçadors d'aus amerindis.
Final del segle XIX.

Registre arqueològic i expansió dels humans

Les evidències materials de les societats de la Prehistòria que es recuperen quasi diàriament en les excavacions arqueològiques no són tan sols objectes curiosos, susceptibles de ser ordenats a partir del seu major o menor grau de complexitat; ni tampoc el simple testimoniatge de l'antiguitat de la Humanitat. Constitueixen l'expressió del comportament cultural dels nostres avantpassats, dins

d'unes coordenades paleoecològiques concretes, amb capacitat potencial per a informar-nos sobre la tecnologia, la subsistència, la ideologia i les formes de relació social. Entés així, el registre arqueològic pot ser considerat com una mostra fossilitzada dels sistemes culturals del passat.

Aquest registre supera en l'actualitat els 2,5 milions d'anys i només a partir d'1,7-1,5 milions d'anys es documenta la presència d'homínids a Euràsia, coincidint amb un canvi de ritme en l'evolució paleoantropològica (*Homo ergaster*) i tecnològica (indústries achelianes). Després d'un buit documental important entre 1,2 i 0,7 milions d'anys, s'aprecia una major variabilitat, de les poblacions i de la tecnologia, que culminarà en un nou punt d'inflexió, datable a l'entorn de 0,3-0,2 milions d'anys tant pel que fa al paleoantropològic (*Homo neanderthalensis*) com al tecnològic (indústries musteriennes). L'aparició de fòssils amb trets moderns, actuals, es reconeix a l'Àfrica entre els 125 i els 100.000 anys i en aqueix horitzó podrien estar també alguns fòssils de la Xina. A partir d'aquest llinar, es produeix una complexa expansió, sense que fins a hores d'ara hi haja unanimitat sobre aspectes tan crucials com si aquesta es va produir a partir d'un únic llinatge o el grau d'aportació dels processos regionals anteriors: la genètica, la paleontologia humana i l'arqueologia diran.

El cert és que els humans moderns, l'*Homo sapiens*, han estat capaços d'adaptar-se i de sobreviure en les més diverses latituds del planeta: per davall dels 100.000 anys s'han descrit al sudoest d'Àsia i al Llevant, una antiguitat de 50.000 tenen els pobladors d'Àustràlia; en l'horitzó del 35.000-30.000 se'n situa el reconeixement a Europa, el poblament de Tasmània o l'exploració de les illes de la Polinèsia; finalment, 20.000 anys té la primera presència humana a la tundra àrtica i un poc menys l'arribada a Amèrica a través de Bering.

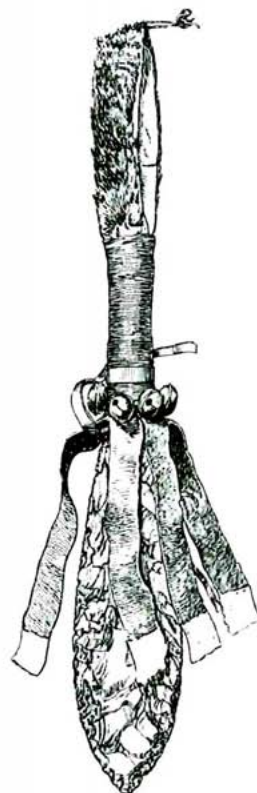
La llarga evolució paleoantropològica es desaccelera i és, sobretot, la variabilitat cultural, la multiculturalitat, el component que millor caracteritza la nostra evolució a partir d'aquest moment. Encara que tampoc no convé magnificar les diferències, per tal com uns trets tan significatius com l'aparició de la tecnologia característica del Paleolític superior es reconeix al sud d'Àfrica i al Llevant fa uns 40.000 anys i a Europa i el sud-est asiàtic entre 35.000 i 30.000 anys. I altre tant es pot afirmar sobre la coincidència *intercontinental* en allò que fa a l'horitzó cronològic d'aparició de l'Art rupestre dels caçadors prehistòrics, datat entre 32.000 i 23.000 anys a Europa, Àfrica, Índia i Oceania.

Els caçadors prehistòrics

Durant la major part de la seua existència, la Humanitat ha utilitzat els recursos silvestres, mitjançant tècniques com ara la caça, la pesca i la recol·lecció. L'Arqueologia dels caçadors-recol·lectors prehistòrics és, per la seua amplitud cronològica, un escenari particularment escaient per a mostrar les relacions entre els humans i el seu medi natural. Com van ser capaços d'adaptar-se, sobreviure i reproduir-se socialment, fins i tot en les condicions més rigoroses, elaborant una tecnologia adequada —per simple que parega en algunes ocasions—, utilitzant els recursos al seu abast i implantant-se sobre el territori disponible.

El registre arqueològic conservat manifesta com els humans enfrontaren les variacions en la disponibilitat i la distribució dels recursos silvestres. Per a això van desenvolupar una tècnica decisiva: la mobilitat. El nomadisme permetia obtenir informació sobre la distribució d'uns recursos mòbils i desigualment distribuïts, espacialment i estacionalment, com també sobre la localització d'altres grups. Aquest comportament va comportar, en la majoria dels casos, unes dimensions reduïdes dels grups i unes formes d'organització social poc estructurades des del punt de vista polític, en no estar fonamentades sobre la possessió o l'accés desigual als recursos. Lògicament, aquestes pautes generaren registres dispersos sobre àmplies àrees, per tal com cada jaciment representa i conté, habitualment, només una part de les activitats realitzades en el territori econòmic, però també social, del grup.

L'àmplia dispersió geogràfica d'una tecnologia senzilla —s'havia de poder transportar— és la que permet rastrejar-ne els territoris, pels ràpids canvis en la

Fulla de ganivet de pedra antic amb mànec modern. Colúmbia britànica. British Museum.

Arpons i atzagales òssies. Magdalinense. Cova del Parpalló.

forma i les dimensions dels seus equips de caça i pesca que s'observen a partir de l'expansió dels humans actuals. Aquesta qualitat de les armes ha fet que la distribució cartogràfica dels projectils de pedra, d'os i de banya —perquè els fabricats de fusta només s'han conservat excepcionalment— hagen estat identificats com a límits territorials d'àmplies cultures arqueològiques, sense que la seua equivalència amb altres tantes entitats socials siga possible fins als moments finals de l'evolució dels caçadors prehistòrics.

La variació espacial i temporal d'aquestes armes conté línies d'anàlisi solapades. Evidentment, hi ha variacions

regionals lligades a la variabilitat de recursos que són susceptibles de ser caçats i pescats, canvis lligats a la forma d'emmanegar els projectils a les tiges de fusta i als mitjans de propulsió —de braç, mitjançant propulsor i finalment amb arc, utilitzat potser des del 18.000 aC i amb total seguretat des del 10.000—. Però, a més d'aquests components tecnològics i funcionals, els projectils de pedra, i sobretot els d'os, transmeten continguts estilístics, simbòlics: un missatge codificat que podria ser llegit pels membres de l'entitat social en què es va fabricar i utilitzar. La decoració, figurativa i no figurativa, que suporten moltes armes d'os i tija o el mateix art prehistòric poden ser analitzats des d'aquesta òptica.

Enfront d'aquestes mostres evidents de complexitat, la imatge més difosa dels caçadors-recol·lectors prehistòrics ha transmés un estereotip d'éssers amb un aspecte tosc i una limitada capacitat cultural. Del seu èxit biològic, però sobretot cultural, donada la seua diversitat i el seu dinamisme evolutiu, ens en podem considerar la prova més palesa; encara que, pel camí, l'herència comuna d'aquest passat remot conservada a través de molts pobles primitius haja estat delmada fins a la seua completa extinció o abocada a la marginalitat en el millor dels casos.

Bibliografia:

- AGUIRRE, E. (2000): *Evolución Humana. Debates actuales y vías abiertas*. Real Academia de Ciencias Exactas, Físicas y Naturales. Madrid.
- GAMBLE, CI. (1990): *El Poblamiento Paleolítico de Europa*. Barcelona: Crítica.
- LEE, R.B. i DEVORE, Y. (eds) (1968): *Man the Hunter*. Chicago: Aldine.
- LEE, R.B. i DALY, R. (eds) (1999): *The Cambridge Encyclopedia of Hunters and Gatherers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LEROI-GOURHAN, A. (1971): *El Gesto y la Palabra*. Caracas.